

KINEMATOGRAF O SOBIE

LINIA FILMOWA

seria Linia Filmowa

redakcja serii Grażyna Świętochowska

PAWEŁ BILIŃSKI

KINEMATOGRAF O SOBIE

Autotematyzm w polskim filmie fabularnym

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2021

Recenzent
prof. dr hab. Piotr Zwierzchowski

Redaktor Wydawnictwa
Justyna Zyśk

Koncepcja graficzna serii
Karolina Johnson

Projekt okładki i stron tytułowych
Łukasz Gwizdała

Na okładce:
Jerzy Stuhr i Tadeusz Bradecki w filmie *Amator* (1979)
w reżyserii Krzysztofa Kieślowskiego (fotos ze zbiorów Filмотeki Narodowej -
Instytutu Audiowizualnego, sygn. 1-F-2146-3, licencja WFDiF)

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja została sfinansowana ze środków
Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego, przeznaczonych na badania
naukowe dla młodych naukowców i uczestników studiów doktoranckich,
nr projektu 539-I091-B500-20 oraz 539-I091-B500-21

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-240-3

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Wstęp. Temat: autotematyzm (filmowy)	7
Rozdział 1	
Autotematyzm, refleksywność, „meta-”. Stan badań	19
Od modernizmu do teorii refleksywności. Sprzeciw wobec iluzji w myśli humanistycznej	19
Refleksywność w myśli filmoznawczej	28
„Brechtianizm” w kinie. Od metody do praktyki	32
<i>Mindscreen</i> . Teoria „ekranu mentalnego” Bruce’a F. Kawina	38
Robert Stam i teoria filmowej autorefleksji	40
Hollywood o sobie. Christophera Amesa analizy amerykańskich filmów o filmie	44
Postmodernizm filmowy a zjawisko refleksywności	49
Autotematyzm filmowy w polskim piśmiennictwie	56
Rozdział 2	
Oblicza autotematyzmu w polskim filmie fabularnym. Od <i>Kropki nad i</i> do <i>Wojny polsko-ruskiej</i>	73
Pierwsze wtręty autotematyczne w polskim kinie. <i>Kropka nad i</i> Juliusza Gardana	74
Utrata złudzeń. <i>Nauczycielka</i> Jana Rybkowskiego	76
Bolesne dorastanie. <i>Zdjęcia próbne</i> Agnieszki Holland, Jerzego Domaradzkiego i Pawła Kędzierskiego	81
Tęsknota za przeszłością. <i>Kocham kino</i> Piotra Łazarkiewicza	85
Magia X muzy według Jana Jakuba Kolskiego. <i>O Historii kina w Popielawach</i>	88
Amatorskie porno i zmagania Silnego z formą. <i>Z miłości</i> Anny Jadowskiej i <i>Wojna polsko-ruska</i> Xawerego Żuławskiego	90
Podsumowanie	96
Rozdział 3	
„Prawda czasu, prawda ekranu”. Chwyty autotematyczne w polskiej komedii	97
Sen miasta. <i>Ewa chce spać</i> Tadeusza Chmielewskiego	98
Wspólna projekcja „filmu z życia”. <i>Piektło i niebo</i> Stanisława Różewicza	102
<i>Making of</i> dokumentu o dyrektorach. <i>Niebieskie jak Morze Czarne</i> Jerzego Ziarnika	105

Ujawnianie filmowości i inne autotematyczne wtręty w polskich komediach	111
Metafilmowe (auto)cytaty	118
Sfrustrowani reżyserzy i scenarzyści bez pomysłów. Obraz środowiska filmowego w polskich komediach	128
Autotematyzm w polskich komediach. Podsumowanie	136
Rozdział 4	
„Te nasze sprawy do załatwienia”. Tematy historyczno-polityczne w rodzimych filmach autotematycznych	142
Metasocrealizm. O <i>Sprawie do załatwienia</i> Jana Rybkowskiego i Jana Fethkego	145
Autotematyczny wykład o historii. <i>Epilog norymberski</i> Jerzego Antczaka	153
Powroty do czasu powstania warszawskiego. O <i>Pogoni za Adamem</i> Jerzego Zarzyckiego	162
Refleksje o „światach nieprzedstawionych”. <i>Człowiek z marmuru</i> Andrzeja Wajdy i <i>Amator</i> Krzysztofa Kieślowskiego	165
Zmagania z cenzurą. Wątki autotematyczne w <i>Rękach do góry</i> Jerzego Skolimowskiego i <i>Ucieczce z kina „Wolność”</i> Wojciecha Marczewskiego	187
Człowiek z... telewizji? Autotematyzm a tematyka historyczno-polityczna po 1989 roku. <i>Człowiek z...</i> Konrada Szotajskiego, <i>Gracze</i> Ryszarda Bugajskiego i <i>Gry uliczne</i> Krzysztofa Krauzego	206
Rozdział 5	
„Przecież to będzie film o tobie”. Kino osobiste i chwytły autotematyczne	217
„Twój film, ale nasze życie”. (Auto)biografie we <i>Wszystko na sprzedaż</i> Andrzeja Wajdy	229
Tęsknota za debiutem. Autotematyzm w <i>Rekolekcjach</i> (i innych filmach) Witolda Leszczyńskiego	243
Zapatrzenie w siebie. <i>Przyspieszenie</i> Zbigniewa Rebzdy	251
„Znaleźć błąd”. <i>Historia niemoralna</i> Barbary Sass	259
„Nurt kultury, która zajmuje się sobą”. <i>Portret podwójny</i> Mariusza Fronta	266
Kino osobiste i chwytły autotematyczne. Podsumowanie. O <i>Tataraku</i> Andrzeja Wajdy	275
Polski kinematograf o sobie. Zakończenie	280
Podziękowania	284
Filmografia	285
Bibliografia	287
Nota bibliograficzna	301
Aneks. Zdjęcia filmów	303
Indeks osobowy	312
Indeks tytułów filmów	321